

POMORSTVO I RATNA MORNARICA U SVIJETLU ZAKONA O NARODNOJ ODBRANI

Svenarodni odbrambeni rat nije za nas ni teoretski ni praktično nov, nepoznat pojam. Teoretsko jezgro koncepcije nalazimo već 1941. godine u poznatom Proglasu CK KPJ.¹

Kako su narodi Jugoslavije reagirali na taj poziv i kako su praktično prihvatili i razvili u toku NOR-a takvu koncepciju borbe protiv brojčano i tehnički neuporedivo nadmoćnijeg agresora — poznato je danas ne samo ljudima naše zemlje, nego i širom svijeta.

Godine 1948. i u toku slijedećih nekoliko za našu zemlju vrlo kritičnih godina ponovno se postavilo pred jugoslovenske narode u veoma oštroj formi pitanje njihove gotovosti za odbranu svoje nezavisnosti. Iako tada sticajem okolnosti nije bilo potrebno da se oni postrojavaju na branik svoje slobode u vidu širokih općenarodnih vojnih formacija, ipak je ponovno došlo do izražaja u najrazličitijim oblicima jedinstvo svih naših naroda i narodnosti i riješenost da zajedno sa svojom Armijom brane teško stečenu slobodu.

Prva, teoretski manje-više zaokružena koncepcija općenarodnog odbrambenog rata završena je 1958. godine. U njene osnove uložena je ocjena karaktera savremenog rata, svestrana procjena tadanje političko-strategijske međunarodne situacije i našeg položaja u njoj, te procjena naših tadanjih moralno-političkih, materijalnih i svih drugih mogućnosti, uz puno uvažavanje vlastitih iskustava iz NOR-a. Za perspektivnu okosnicu daljnjeg usavršavanja savremenog odbrambenog mehanizma uzeti su zaključci i rezolu-

¹ »Narodi Jugoslavije: Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci, Makedonci i drugi! Sada je vreme da se dignete svi kao jedan u boj protiv okupatora... Stvorimo od naše zemlje opсадnu tvrđavu za fašističke osvajače... Stvarajte partizanske odrede... vodite bespoštednu borbu protiv okupatora... Ne pre-
zajte ni pred kakvim žrtvama sada kada je u pitanju oslobođenje naroda...
U boj za slobodu i nezavisnost.«

Historijski arhiv CK SKJ, 1962. godine, str. 54—55 (kurziv M. J.).

cije VII kongresa SKJ, koje, pored ostalog, naglašavaju „da je neophodna stalna briga naše socijalističke zajednice i svih političkih i društvenih faktora za daljnje jačanje odbrambenih snaga naše zemlje.“² (To je na određeni način ušlo i u prvi „Zakon o narodnoj odbrani“.³

Međutim, od tada, kroz proteklih deset godina, dogodile su se mnoge krupne promjene u svijetu i našoj zemlji, što se odrazilo i moralo se odraziti i na usavršavanje koncepcije narodne odbrane. Vrtoglav razvoj nauke i tehnike u svijetu i njihova primjena u izgradnji oružanih snaga i u vezi s tim sazrijevanje spoznaje o apsurdnosti novog, nuklearnog rata; neprekidni lokalni ratovi i agresije protiv malih zemalja u čitavom poslijeratnom periodu i gomilanje novih iskustava općenarodnog otpora agresorima; nezadrživo narastanje naprednih snaga u svijetu i jačanje i širenje ideje neangažovanosti; labavljenje blokovskih veza na Zapadu i Istoku i u okviru toga zbivanja u Rumuniji i odluka Francuske o istupanju iz NATO-pakta; avgustovski i postavgustovski događaji u Čehoslovačkoj iz kojih je proizišlo ne samo pitanje neposredne odbrane ove ili one male zemlje od agresije, nego i problem odbrane principa integriteta i suvereniteta malih, pa i srednjih zemalja uopće; učvršćenje i usavršavanje unutar naše zemlje samoupravljačkog socijalizma i povećanje proizvodnih snaga na svim područjima nacionalnog stvaralaštva; uspjesi naše privredne i društvene reforme; IV plenum CK SKJ i daljnje jačanje neposredne socijalističke demokratije, itd. — sve su to bili zaista krupni razlozi koji su, s jedne strane, zahtijevali, a, sa druge, nam omogućavali da i problem općenarodnog odbrambenog rata u svojoj zemlji postavimo u novom, potpunijem i savršenijem obliku, nego što je to bilo moguće učiniti prije deset godina. Prošlogodišnji događaji u ČSSR posebno su nas prisilili da i ozakonjenje te koncepcije ubrzamo i da se u neposrednim pripremama za općenarodnu odbranu „svi politički i društveni faktori i svaki pojedini građanin založi do maksimuma“.

Novi Zakon o narodnoj odbrani, kao općeregulativni akt nije, naravno, mogao da zahvati sve detalje koje nameće praksa u pripremama ili koje bi mogao da nametne svenarodni odbrambeni rat. Još manje je ovaj opći savezni zakon mogao da ulazi u regionalne detalje. Zato su potrebni dopunski akti i saveznog i republičkog, pa i komunalnog nivoa, s jedne, kao i armijska uputstva i razni pravilnici s druge strane. U vezi s tim pokušali bismo u ovom napisu rasvijetliti neka pitanja odnosa između Ratne mornarice i njene operacijske osnovice, gledana kroz prizmu novog Zakona o narodnoj odbrani.

NEKE KARAKTERISTIKE NOVOG ZAKONA

Jedna od osnovnih karakteristika samoupravljanja ogleda se u razvijanju stvaralačke sposobnosti najšireg mogućeg broja rad-

² Vidi VII kongres SKJ, str. 449. izd. »Kultura«, Bgd. 1958.

³ Vidi Službeni list SFRJ br. 32/65.

nih ljudi ove zemlje. A upravo ti današnji samoupravljači bili bi sutra, u slučaju agresije na našu zemlju, i njeni najvažniji i najbrojniji branioци. Prema koncepciji općenarodnog odbrambenog rata, naime, zemlju ne bi branila samo naša armija, nego svi za borbu sposobni građani. Prema tome, samoupravljanje je najprikladnije za osposobljavanje, za osamostaljivanje, za razvijanje snalažljivosti inicijative i stvaralaštva tih sutrašnjih boraca, koji će se već zbog samog karaktera savremenog rata, zbog njegovog toka, sveobuhvatnosti i žestine naći u veoma složenim situacijama, koje ne mogu regulisati nikakva pravila, u potrebi da se sami snalaze, da za svaku moguću situaciju sami nalaze najbolje rješenje, ne čekajući naređenje odozgo, koje često zbog različitih razloga neće moći stići uopće ili neće stići na vrijeme. Takvo shvatanje nije za nas plod nekih spekulativnih, teoretskih meditacija. Ono ima svoj duboki korijen u najpozitivnijim iskustvima iz četvorogodišnje prakse NOR-a.

Važan momenat u vezi s prethodnim pitanjem ogleda se i u neospornoj činjenici, baziranoj na prirodnoj i najelementarnijoj psihologiji čovjeka-pojedinca. Čovjek ne zna za granice naprezanja kad su u pitanju njegov biološki opstanak i interesi njegovog daljnjeg napretka, koje on najneposrednije i najsnažnije osjeća kao zaista svoje baš u samoupravnom sistemu. Jedino u takvom sistemu on vidi da radi i stvara zaista za sebe. Logično je, dakle, da će on sa isto takvim žarom braniti te i takve svoje interese od svakog neosnovanog, nepravednog pokušaja da mu se otmu. Van svake je, dakle, sumnje, da samoupravni odnos čovjeka prema rezultatima rada predstavlja najneposredniji, a samim time i najsnažniji stimulans za fizičko, intelektualno, moralno ili materijalno zalaganje kad je riječ bilo o pripremama za odbranu te svoje muke, bilo o njenoj neposrednoj odbrani. Prema tome, taj prirodno-ljudski psihološki momenat najpotpunije se pretvara u mirnodopskim uslovima u svijesni moralno-politički faktor stvaralačkog elana, odnosno u ratu — u nesalomljivi odbrambeni faktor.

Iz te korelacije samoupravljanja i koncepcije svenarodnog odbrambenog rata, pored mnogih prednosti u korist daljnjeg jačanja odbrambene moći zemlje, proizlaze i određene slabosti i pitanja koja treba blagovremeno riješiti. Pa ipak, sva ta pitanja manjeviše su organizaciono-tehničkog karaktera, te ih je kao takva u uslovima samoupravljanja daleko lakše riješiti, nego one temeljne probleme koji bi proizašli i koji inače proizlaze iz centralističko-birokratskog, za daljnju izgradnju socijalizma i njegovu pouzdanu odbranu prevaziđenog sistema.

Novi savezni Zakon o narodnoj odbrani je upravo jedan od takvih organizaciono-regulativnih instrumenata, koji, s jedne strane, ozakonjuje takva naša koncepcijska shvatanja, registrujući sadašnje stanje, a, s druge, reguliše ona pitanja koja su od jedinstvenog interesa za čitavu našu samoupravljačku zajednicu — pitanja daljnjih priprema za svenarodni odbrambeni rat.

Već sama definicija pojma općenarodne odbrane izložena u prvom članu tog zakona i u nekoliko slijedećih uvodnih paragrafa

daje dovoljno mogućnosti da se vidi kako mi shvatamo savremeni odbrambeni rat, ili konkretnije kako gledamo na daljnje pripreme za takav neželjeni slučaj, te kakva prava i obaveze proizlaze iz takve koncepcije za svakog pojedinog građanina, za svaku ustanovu i organizaciju, počevši od pojedinca i samoupravljačkih najmanjih kolektiva, preko komuna i republika do federacije.

„Narodna odbrana je jedinstven sistem organizovanja i priprema društveno-političkih zajednica, radnih i drugih organizacija i građana za odbranu zemlje i rad u ratnim uslovima, za njihovo učešće u oružanoj borbi i drugim oblicima otpora, zaštiti i spasavanju stanovništva i materijalnih dobara od ratnih dejstava i za vršenje drugih zadataka od interesa za odbranu zemlje”.⁴

Druga i na prvi pogled ponešto složena formulacija, ali, s obzirom na kolosalnu kompleksnost pojma, jedva da je ovo moguće kraće i sažetije definisati. Međutim, uz potreban minimum pažnje razabiremo baš u tom članu kao i u članovima 2, 7. i 161. osnovne i za svenarodnu odbranu najvažnije karakteristike.

Prije svega, narodna odbrana po našem shvatanju nije rat u klasičnom smislu riječi, tj. oružani obračun naše armije s armijom nekog od mogućih agresora. To je, kao što i sam atribut „narodna” kaže — *aktivno angažovanje čitavog naroda*, aktivno angažovanje svih nacionalnih, materijalnih i fizičkih potencijala radi samoodbrane, samoodržavanja, preživljavanja i konačno radi pobjede nad agresorom.

Narodna odbrana je *jedinstven sistem* — kaže se u članu 1. Ovo znači da u uslovima naše decentralizacije, u uslovima administrativne podijeljenosti zemlje na republike, pokrajine, a ovih na komune s širokim ovlašćenjima, unutar kojih čak i svako pojedino preduzeće i ustanova ima pri našem samoupravljačkom sistemu svoja široka autonomna ovlašćenja — ipak svi zajedno predstavljamo i moramo predstavljati jedan jedini, jedinstveni odbrambeni sistem, kada je riječ o pripremama i vođenju općenarodnog rata. To se naročito jasno vidi iz člana 2. ovog zakona.

Dalje, iz naprijed citirane definicije vidi se da pod pojmom „narodna odbrana” ne podrazumijevamo isključivo i jedino samo *vođenje odbrambenih borbi*, nego prije toga *organizovanje i pripremu* i to svestranu pripremu za tu borbu. Ali pri tome je naročito važno uočiti da za organizovanje i pripreme nije zadužen i odgovoran samo neki organ, kao što je to u klasičnom smislu bilo, npr. Ministarstvo odbrane, Ministarstvo vojske i mornarice i sl. — nego da su za taj životni važni nacionalni kompleks zadužene i odgovorne *sve društveno-političke zajednice*, znači federacija i sve republike, pokrajine i komune, *sve privredne, sportske, zdravstvene, kulturne i sve druge ustanove, organizacije i institucije i napokon svi građani zajedno i svaki pojedinac posebno*. Razumije se, svaki od tih faktora odgovoran je u granicama svojih nadležnosti, ovlašćenja, odnosno mogućnosti.

⁴ Vidi čl. 1 »Zakona o narodnoj odbrani«, str. 176, SLVL, br. 6 od 15. III 1969. god.

Slijedeća karakteristična novost, koja proizlazi iz citiranog pojma, ogleda se u zahtjevu da se pripreme za narodnu odbranu ne vrše samo, radi vođenja borbe, nego i „za rad u ratnim uslovima”, što znači da se već u miru treba pripremiti tako da se može i u uslovima rata proizvoditi sve ono što je ovoj zemlji potrebno da može preživjeti, boriti se i pobijediti. To, drugim riječima, znači da spremnost zemlje treba obezbijediti ne samo stvaranjem u miru najvećih mogućih ličnih, porodičnih, kolektivnih, komunalnih, republičkih i federalnih ratnih rezervi, nego takvom organizaciono-tehničkom gotovošću da se, pošto se iscrpe, stvorene rezerve mogu stvarati i u uslovima rata nova materijalno-tehnička i druga sredstva za njegovo produženje do pobjede nad agresorom.

Karakteristična je za naš općenarodni odbrambeni rat i fundamentalna ustavna postavka izložena u članu 2. ovog zakona u kome se, pored ostalog, kaže: „Odbrana nezavisnosti i teritorijalne cjelokupnosti Jugoslavije je *pravo i dužnost građana, naroda i narodnosti, radnih i drugih organizacija i društveno-političkih zajednica.*” (kurziv M.J.). Ovakva postavka proizlazi očigledno i prije svega iz prirodnog prava svakog čovjeka kao biološke jedinice da se bori za opstanak i za uslove za normalan, ljudski život i razvoj. To *prirodno*, dakle, *neotuđivo* pravo čovjeka kao biološke jedinice postalo je, kroz vjekove njegovog prerastanja u člana određene društvene zajednice, i njegovo *neotuđivo društveno* pravo, a samim tim i *historijsko pravo društvene zajednice* u kojoj taj pojedinac živi, radi i napreduje. To neosporno pravo, međutim, kao i svako drugo pravo ima i svoju drugu stranu, tj. *odgovarajuću dužnost* svakog pojedinog građanina. To je sasvim i razumljivo i u skladu je s osnovnim postavkama Marksove nauke, kao i sa zahtjevima našeg socijalističkog morala. Jer, kao što niko, kao pojedinac, kao član nekog kolektiva i šire društveno-političke zajednice ne može da traži i očekuje da neko drugi za njega radi, a on da eksploatiše taj tuđi rad, tako isto niko ne može da očekuje da se neko drugi za njega bori, da ga brani, da gine za njega, a on da stoji pasivan po strani.

U najtješnjoj vezi sa ovim imperativnim zahtjevom ljudske i socijalističke solidarnosti, u članu 7. stoji i jedna kategorička zabrana: „*Niko nema pravo da prihvati i prizna okupaciju zemlje ili njenog dijela.*” (kurziv M. J.). I ovo je jedna, konceptijski i zakonski nova, neobično važna karakteristika našeg općenarodnog odbrambenog rata. Pretpostavka, naime, da savremeni agresor može prodrijeti u neku malu zemlju realnija je danas nego što je ikada ranije bila, s obzirom na masovnost snaga i kvalitet tehnike kojom agresor raspolaže. Ali, po našem shvatanju jedna je stvar okupacija zemlje, a sasvim druga *priznavanje* te okupacije, *priznavanje vlasti okupatora*. Po ranijim, opće usvojenim klasičnim shvatanjima ove dvije stvari su se identifikovale.

Naši narodi prekinuli su s takvim shvatanjima i praksom već u NOR-u, iako tada još nismo, zbog poznatih objektivnih razloga, bili u stanju da u početku same okupacije spriječimo da okupator formira kvislinšku vlast raznih varijanti u raznim dijelovima naše,

tada razbijene zemlje. Ali baš zato što, pored ostalog, Partija i naši narodi nisu ni formalno, ni u praksi borbe priznavali ni okupatore ni vlast koju je on formalno bio uspostavio — okupator je na kraju morao izgubiti bitku. Danas je, međutim, stepen političke svijesti i političkog jedinstva svih naroda i narodnosti SFRJ dosegao takav nivo da nikakav okupator ne može ovdje više računati na takve uspjehe ove vrste, na razne „pete kolone” i kvislinške trupe slične ustaškim, domobranskim, četničkim, belogardejskim i drugim formacijama.

Zato je ne samo konceptijski nego i zakonski bilo i moguće i realno pitanje postaviti na napred citirani način. To je, uostalom, jedna od najbitnijih pretpostavki za vođenje svenarodnog odbrambenog rata. Obratno, pak, izvršenje i dosljedno poštovanje takvog ne lakog zahtjeva moguće je očekivati od strane građana uz jedan apsolutni preduslov, tj. da neovisno o eventualnoj djelimičnoj ili potpunoj okupaciji zemlje, kontinuirano postoji i djeluje svoja vlast. Prema tome, nepriznavanje vlasti okupatora i uspješno trajno, neprekidno vođenje općenarodnog odbrambenog rata međusobno se najneposrednije uslovljavaju.⁵

Naročito naglašena i gotovo sasvim nova karakteristika daljnjih priprema zemlje za općenarodni odbrambeni rat ogleda se u obavezi decentralizovanog finansiranja tih priprema,⁶ za razliku od ranijeg strogo centralizovanog finansiranja. To je, prije svega, u skladu sa samoupravnim karakterom našeg društva, a, drugo, tempo i obim priprema za odbranu uz takav način finansiranja bit će sigurno brži i širi — kad *shvatanje* o značaju i pozitivnim posljedicama takve prakse poprimi u narodu, u radnim organizacijama, u komunama, itd. svoje prave i pune dimenzije.

U cjelini uzevši, novi Zakon o narodnoj odbrani odraz je naše koncepcije o svenarodnom odbrambenom ratu koja bazira na svestrano unapređenim i bitno povišenim nacionalnim potencijalima — političkim, moralnim, materijalno-tehničkim, kulturnim, fizičkim, organizacionim, itd. Osim toga, koncepcija i novi Zakon pretpostavljaju daljnje jačanje tih potencijala, pa odatle logično i novi, povišeni zahtjevi za daljnje usavršavanje našeg odbrambenog mehanizma i daljnje jačanje svih njegovih faktora.

O NEKIM SPECIFIČNIM OBAVEZAMA POMORSTVA

Kad je riječ o praktičnoj primjeni novog Zakona o narodnoj odbrani, onda sve ono što važi za zemlju u cjelini, važi, razumije

⁵ Zbog toga je, usput budi rečeno, zakonodavac vjerovatno i smatrao da treba dodati i treći pasus u članu 7. koji zapravo predstavlja tumačenje citiranog zahtjeva:

»Ako neprijatelj zaposjedne teritoriju zemlje ili njen dio, građani, organi društveno-političkih zajednica, radne i druge organizacije koje se nalaze na toj teritoriji dužni su da nastave oružanom borbom i otporom neprijatelju i da izvršavaju naređenja organa koji na tom dijelu teritorije rukovodi općenarodnim odbrambenim ratom«.

⁶ Vidi *glavu X cit. Zakona*.

se, i za njen priobalni pojas,⁷ i to kako u pogledu već dostignutog stepena gotovosti tog pojasa, tako i u pogledu njegovih daljnjih priprema za odbrambeni rat. Pa ipak, već sama činjenica da je neka zemlja pomorska daje njenom geografsko-strategijskom položaju posebnu specifičnu težinu, a u domen njenih priprema za odbranu unosi nove, specifične probleme. Taj „pomorski atribut”, naime, sam po sebi predstavlja izvjesno jedinstvo suprotnosti, donoseći sa sobom određene prednosti, ali i poteškoće. Ovo posljednje utoliko je za odbranu značajnije, ukoliko je neka pomorska zemlja manja i tehnički i ekonomski slabije razvijena.

Naša zemlja je srednje razvijena pomorska država. Ima svoje more i prilično razvijeno pomorstvo.⁸ To je već za razmah NOR-a ne samo za Dalmaciju, nego, osobito u njegovom zadnjem periodu (1945—45), i za čitavu zemlju bilo od ogromnog značaja — i vojnički i politički. U poslijeratnom kritičnom periodu od 1948. do 1955. godine taj pomorski geografsko-strategijski faktor ponovno je odigrao značajnu ulogu u borbi za odbranu naše nezavisnosti. I pri sadašnjoj konstelaciji međunarodnih snaga i odnosa — za nas je more i pomorstvo i kao geografsko-strategijski i kao mirnodopski političko-ekonomski faktor veoma značajno uopće, pa bi, razumije se, to bilo i u slučaju ponovne agresije na našu zemlju. Da li bi u takvom slučaju došle više do izražaja naprijed spomenute prednosti ili slabosti, zavisilo bi, pored ostalog, i od toga ko bi bio agresor i sa koje strane bi ispoljio agresiju. Upravo zbog toga, u pripremi zemlje za općenarodni odbrambeni rat moramo s tim posebno računati, držeći se pri tom principa: razvijati već u miru do krajnjih mogućih granica sve prednosti koje nam u političkom, ekonomskom, materijalno-tehničkom i organizaciono-stručnom pogledu pružaju more i pomorstvo radi jačanja svojih odbrambenih sposobnosti; i obratno, sve slabosti i poteškoće koje bi mogle pri određenom sticaju okolnosti proizaći iz same činjenice što smo pomorska zemlja — svesti kroz blagovremene pripreme za svenarodnu odbranu na krajnji mogući minimum.

Taj princip bio je prisutan i u našoj dosadašnjoj praksi. Uбудuće, a u skladu s koncepcijom i u duhu novog Zakona o narodnoj odbrani valja ga još konsekventnije poštivati. Konkretnije govoreći, to se svodi na nekoliko osnovnih zahtjeva, gledanih kroz prizmu daljnjih odbrambenih priprema zemlje kao pomorske.

⁷ Pod priobalnim pojansom podrazumijevamo ovdje relativno uski rub teritorije duž naše jadranske obale, naše teritorijalno more sa epikontinentalnim morem u cjelini, otočni arhipelag u cjelini, cjelokupno stanovništvo priobalnih i otočnih komuna sa svim raspoloživim materijalnim, tehničkim i kulturnim dobrima i moralno-političkim, fizičkim, organizacionim, stručnim i drugim potencijalima.

⁸ Pod pomorstvom u najširem smislu riječi podrazumijevaju se ovdje sva naša brodograđevna preduzeća i remontne ustanove, sva broderska preduzeća, luke, skladišta, čitava naša trgovačka, ribarska i sportska flota, svjetioničarska i meteo-služba, svi instituti i institucije, društva i organizacije koje se bave proučavanjem mora i morskih bogatstava, privrednih i saobraćajnih potencijala, te unapređenjem, organizovanjem i vođenjem pomorske privrede zemlje u cjelini.

Prije svega, naše teritorijalno more je u miru integralni dio teritorije triju nacionalnih republika koje na bazi relativno široke ustavne autonomnosti ostvaruju na svom dijelu tog mora pravno-zakonodavnu, ekonomsku, kulturnu i svaku drugu nadležnost. I više od toga, svaka pojedina priobalna komuna tih republika ispoljava relativno široku kompetenciju pri razvoju akvatorijalnog područja. Međutim, u slučaju agresije na našu zemlju, more bi već zbog postojanja i potreba manevra operativne RM predstavljalo jedinstveno operativno područje, na kome treba da vlada jedinstven režim po čitavom nizu pitanja. Zato određene regionalne mirnodopske pripreme za njegovu odbranu moraju bazirati na odgovarajućim jedinstvenim principima, regulisanim od strane saveznih nadležnih organa, što ni u najmanjoj mjeri ne sprečava otočne i obalne komune da u okviru tih principa vrše svoje lokalne specifične pripreme za odbranu svog područja. Drugim riječima, jedna od prvih mjera, nakon stupanja na snagu novog Zakona o narodnoj odbrani trebalo bi da se ogleda u izradi određenih dopunskih regulativnih jedinstvenih zakonskih i podzakonskih propisa, koji bi omogućili najstarijoj vojnopomorskoj komandi i regionalnim komandama da sa priobalnim komunama, neovisno kojoj republici pripadaju — utanače i konkretizuju sve ono što ih s tačke gledišta odbrane na jednak način interesuje. Smatra se, na primjer, naročito bitnim i neophodnim za sadašnje uslove na priobalnom pojasu da se saveznim zakonom regulišu na jedinstven način pitanja: jedinstvenog režima plovidbe u našem teritorijalnom moru, jedinstvene organizacije i funkcionisanja TT-saobraćaja; obaveznog međusobnog informisanja između priobalnih republika i komununa o stanju i promjenama na priobalnom pojasu u toku borbe; uspostave poštivanja i osiguranja jedinstvenih dužobalnih i eventualnih transjadranskih komunikacija, itd.

Dalje, u miru postoje četiri flote raznog karaktera i namjene: flota RM, trgovačka flota, te ribarska i sportska flotila. Svaka od njih živi, razvija se i djeluje, logično, po posebnim propisima: flota RM u svakom pogledu centralizovano kao jugoslovenska formacija oružanih snaga; trgovačka mornarica — samo po nekim najopštijim principima centralizovano, a glavninom kao republička odnosno komunalna privredna organizacija, dok ribarska i sportska flotila imaju dijelom društveni, zadružno-privredni, klupski karakter, a dijelom su čisto privatna svojina. U slučaju rata, a u skladu sa zakonom, sve te snage stavljaju se u obimu potreba u službu istoj svrsi — odbrani zemlje, odnosno mora, otoka i obale. To nije izričito navedeno u novom Zakonu o narodnoj odbrani, jer on ne reguliše ponaosob specifične obaveze svake pojedine privredne ili druge organizacije. No, po analogiji to potpuno jasno proizlazi iz postavki III, IV i V glave Zakona, a čisto je stručno-tehnički posao i zadatak vojnopomorskih komandi da sa odgovarajućim priobalnim i otočnim komunama i radnim organizacijama utanače što od toga upotrijebiti, kako i u koje odbrambene svrhe.

Kad je riječ o brodogradnji i brodarstvu kao naročito važnim i snažnim elementima našeg pomorstva, gledano ne samo s privred-

nog, nego i sa odbrambenog stanovišta, onda je po našoj odbrambenoj koncepciji i u duhu postavki glave X novog Zakona posebno interesantno pitanje njihovog materijalno-finansijskog učestvovanja u sopstvenim pripremama za svenarodnu odbranu. Po našim ranijim i zakonskim regulama i shvatanjima, pa, naravno, i praksi ne samo u pomorstvu nego u zemlji u cjelini, materijalno-finansijska sredstva za potrebe narodne odbrane obezbjeđivala su se centralizovano preko SIV-a, odnosno DSNO. U skladu s tim je i naša RM bila dužna da, na primjer, za naoružanje, za opremanje, uopće za prisposobljavanje nekog broda trgovačke ili ribarske flote za ratne potrebe obezbijedi odgovarajuća MF sredstva.

Međutim, po mjeri afirmacije našeg samoupravljačkog sistema, po mjeri narastanja svijesti i formiranja pogleda o tome da su pripreme za odbranu preduzeća, komunalne teritorije, itd. sastavni dio normalne, redovne djelatnosti tih radnih organizacija, odnosno društveno-političkih zajednica — izmijenila su se shvatanja i o izvorima finansiranja tih priprema. Prema tome, u duhu koncepcije i zakonskih postavki ubuduće će dužnost određenih vojnopomorskih komandi biti uglavnom u tome da pri gradnji novog ili adaptaciji starog trgovačkog, ribarskog ili sportskog broda, odnosno čamca stručno učestvuju u formulisanju TTZ, a sve ostalo (projektiranje, izgradnja tog objekta, njegovo opremanje i finansiranje svega toga) dužnost je preduzeća čija su to osnovna sredstva.

U vezi s tim interesantno je i pitanje blagovremene opreme i naoružanja prekookeanskih brodova naših brodarskih preduzeća. Već su i u ranijim ratovima takvi brodovi drugih zemalja — žrtava agresije i sami bili napadani od agresora na otvorenom moru ili u onim inostranim lukama koje je agresor mogao dosegnuti. Mišljenja smo da nema mjesta iluziji da bi u eventualnoj agresiji na našu zemlju potencijalni agresor drukčije postupao prema ovoj vrsti naših brodova. Prema tome, sasvim je umjestan i logičan zahtjev da odgovarajuća nadležna preduzeća, uz stručnu konsultaciju vojnopomorskih komandi, blagovremeno izvrše sve pripreme već u miru, kako bi svoje brodove i ove vrste, ako dođe do potrebe, što bolje opremili i naoružali. I to ne samo za samozaštitu, samoodbranu, nego i za napad na agresorove plovne i druge objekte, gde god im se za to i van naših voda pruži prilika. Takva aktivnost ne bi bila nikakvo „rejderstvo“, „gusarenje“, nego dužnost kakvu bi imali i svi ostali Jugosloveni — uništiti agresora gde god se za to pruži prilika.

U toku rata malo je vjerovatno da bismo gradili nove brodove iole veće tonaže. Ali bi zato bilo veoma važno pitanje remonta. Zbog toga još u mirnodopskom periodu valja dokrajčiti i do maksimuma usavršiti plansko predviđanje disperzije, mikrolokacije i raspodjele mašina, alata i stručnjaka koji bi funkcionisali kao mali, ali kompleksno osposobljeni pogoni za remont brodovlja i oružja koje posjedujemo ili koje ćemo zarobiti od neprijatelja. To je u skladu postavki novog Zakona⁹ i svakako jedan od veoma važnih

⁹ Vidi član 57.—63. Zakona, izdanje SLVL, br. 6 str. 183.

zadataka u daljnjim pripremama svih velikih i najvećih brodograđevnih kolektiva.

Školovanje kadra za ratnu i trgovačku mornaricu i do sada je usklađivano po osnovnim elementima. U duhu novog Zakona o narodnoj odbrani taj proces valja dovesti do kraja i stalno usavršavati. Jer, s tačke gledišta efikasnosti u dejstvu neobično je važno da pitomci, odnosno brodski oficiri i podoficiri ratne i trgovačke mornarice imaju pri informisanju i komandovanju isti rječnik i ista znanja koja su značajna za upotrebu nekog broda u oružanoj akciji, neovisno o njegovoj mirnodopskoj namjeni.

Priobalne komune pridaju vodenim sportovima iz godine u godinu sve veću pažnju. Opravdanost takve prakse i stremjenja s bilo kog gledišta (fizički odgoj, moralno-političko vaspitanje, psihofizička kondicija, rasonoda itd.) — van je svake sumnje. Postizanjem tih i takvih ciljeva *posredno* se realizuje i povećava gotovost omladine i za odbranu svog mora — obale. Međutim, bilo bi u skladu s duhom novog Zakona i s praktičnim naprezanjima čitave zemlje, da se u sportske djelatnosti tih organizacija unesu i neki elementi *neposredne* vojnostručne pripreme omladine za podvodne i nadvodne aktivnosti radi odbrane svog mora. To bi bilo moguće postići bez ikakvog vojniziranja, bez ikakvog narušavanja ljepote i privlačnosti sportskih aktivnosti. Dosadašnje, doduše nedovoljno, ali ipak dosta bogato iskustvo to potvrđuje. Štaviše, s obzirom na to što se radi o vodenim sportovima i podvodnim aktivnostima, gdje su po prirodi same stvari odgovarajuća tehnička sredstva neizbježan i neophodan rekvizit te djelatnosti, unošenje u sportske programe spomenutih stručnih mornaričkih elemenata povlači za sobom i nova tehnička sredstva, te čini cjelokupnost organizacije i djelovanja još raznoobraznijom, a samim time za omladinu i atraktivnijom. Zato usmjerena aktivnost ove vrste ima, odnosno u slučaju agresije na našu zemlju, mogla bi imati toliki značaj za odbranu našeg mora, otoka i obale, da pažnja koju su tim društvima posvećivale komune i pojedina preduzeća može i mora biti efektivno mnogo veća i raznoobraznija nego što je to bila do sada.

U klasično-privredno, kao i sportsko ribarenje moguće je i korisno bi bilo unijeti jedan novi elemenat: upućivanje onih koji se bave ribarenjem na punije korišćenje mora kao izvora prehrane, a na bazi već postignutih naučnih rezultata istraživanja KOMNISA¹⁰ i raznih drugih institucija i instituta koji izučavaju odgovarajuće parametre i potencijale našeg mora. Smišljeno korišćenje ovih mogućnosti povećalo bi, bez sumnje, žilavost našeg otpora.

Luke i lučka postrojenja, meteo i svjetioničarska služba, hidrografska i oceanografska istraživanja otočne i obalne komunikacije, građevinska djelatnost, fortifikacije na otocima i obali, hotelijerstvo i turistička djelatnost, vodoistraživanje, elektrifikacija otoka i obale, podvodne TT-saobraćajnice, itd. — sve su to mirnodopske djelatnosti našeg pomorstva u najširem smislu riječi, usmjerene na podizanje materijalnog, zdravstvenog, kulturnog standarda stanov-

¹⁰ KOMNIS — Komisija za medicinska naučna istraživanja.

nika naše obale i otoka. Samim tim te djelatnosti *posredno* podižu i odbrambene sposobnosti stanovništva našeg priobalnog pojasa. Ali spoznaja o značaju priprema zemlje za općenarodni odbrambeni rat, kao i novi Zakon obavezuju sve ove ustanove, organizacije i pojedince koji se bave tim djelatnostima da posvete maksimalnu pažnju i *neposrednim* pripremama za odbranu. Konkretnije, ni jedna mirnodopska akcija u okviru gore navedenih djelatnosti ne bi smjela da se planira i realizira, a da se istovremeno ne unesu u plan i sasvim konkretne mjere, koje će na najbolji način zadovoljiti i interes odbrane dotičnog rejona, preduzeća, itd. Samo na takav način obezbijedićemo se od naknadnog „krpanja” ili, što bi bilo još gore, od bespomoćne konstatacije da ovo ili ono nije, na žalost, predviđeno ili učinjeno onda kada je za to bilo vrijeme.

Ovdje su samo nabačeni više orijentacioni neki najkrupniji kompleksi, a stvar je hitnog ili dugoročnog, no u svakom slučaju obaveznog, pažljivog i konkretnog planiranja i realizacije tih planova od strane pojedinaca, preduzeća i priobalnih komuna i republika.

ODNOS RM PREMA TERITORIJALNOJ ODBRANI

Novi Zakon o narodnoj odbrani ne reguliše odnos i obaveze operativnih snaga JNA prema teritorijalnoj odbrani. Doduše, u preambuli i u prvih 26 uvodnih članova on ukazuje na tu vezu, ali u krajnje uopćenom obliku. To je s obzirom na cilj i karakter Zakona sasvim prirodno. Pa ipak, u praksi provođenja Zakona u život osjeća se potreba da se dopunskim zakonskim ili podzakonskim propisima, ili dopunskim armijskim pravilnicima i uputstvima, ili na neki drugi način, preciziraju neke obaveze operativnih uprava, komandi i organa prema štabovima teritorijalne odbrane i prema političko-društvenim, radnim i drugim organizacijama koje su po zakonu dužne da vrše pripreme za odbranu na svojoj teritoriji, odnosno u svom preduzeću ili ustanovi.

Za ratnu mornaricu i njenu operacijsku osnovicu ova potreba je utoliko veća i određenija, što relativno ni jedan od ostalih vidova JNA, nijedan drugi dio operativne armije, nije toliko vezan za tačno određeno područje nacionalne teritorije (akvatorije), kao što je to RM.

Ova potreba ima korene u našim koncepcijskim osnovama priprema i vođenja općenarodnog odbrambenog rata, te se njenim zadovoljenjem na svojeobrazan način obezbjeđuje, s jedne strane, maksimalno izvršenje borbenih zadataka same RM, a, s druge, pravilna usmjerenost, žilavost, elastičnost i borbena efikasnost teritorijalnih snaga na priobalnom pojasu, čak i neovisno o tome koliko dugo će operativna RM izdržati u početnom obimu.

U svakom slučaju potreba saradnje i sinhronizovanog djelovanja RM i teritorijalne odbrane i naročito potreba stručne pomoći drugoj od strane prve, kako u pripremnom tako i u eventualno izvršnom periodu, toliko je značajna da se ona po logici same stvari

pretvara u kategoričku obavezu za operativne mornaričke komande i organe.

Nije ovdje ni potrebno, a i nemoguće je taksativno navoditi sve konkretne oblike te obavezne pomoći — to je stvar dopunskih mornaričkih pravila i uputstava — ali smatramo da će biti od koristi za tekući proces, ako se barem orijentirno i ilustrativno ukaže na neke od važnijih pitanja iz ovog domena.

Periodične informacije o potencijalnom neprijatelju i dopunska saznanja koja o tome treba davati teritorijalnim štabovima, priobalnim komunama, pomorskim i drugim preduzećima i kolektivima samoupravljača svakako je jedna od osnovnih i stalnih obaveza operativnih komandi RM.

Usavršavanje jedinstvenog režima plovidbe u ratnim uslovima i zajedničko obučavanje kroz podesne oblike svih zainteresovanih jedinica i ustanova pomorstva također je jedan od prvorazrednih zadataka operativnih centralnih i regionalnih mornaričkih komandi i organa već u mirnodopskom i pripremnom periodu.

U vezi s prethodnim, mornaričke komande bi trebalo da imaju pravo i dužnost određene ingerencije i pri tehničkom opremanju trgovačkih i ribarskih brodova unificiranim sredstvima RTT-saoobraćaja i identifikacije, neovisno o tome ko finansira taj proces. Bez toga bi u toku borbe moglo doći do veoma nepoželjnih, pa čak i katastrofalnih nesporazuma između operativnih i teritorijalnih plovnih objekata ili sastava.

Jedan od naročito važnih teritorijalno-pripremnih elemenata za koje su i operativne mornaričke komande životno zainteresovane ogleda se u planskoj lokaciji i profilisanju teritorijalnih remontnih ustanova za potrebe rata. Iako su u duhu Zakona za ovo odgovorne priobalne komune i pomorska preduzeća, ipak oni to nikako ne bi smjeli da planiraju i pripremaju bez prethodnog uvida, pa čak možda i odobrenja odgovarajuće regionalne mornaričke komande. Štaviše, možda bi čak bilo efikasnije i svrsishodnije da ove same izrade nacрте predloga ovog dijela plana, a komune, odnosno preduzeća, da daju svoje mišljenje o tome, a zatim i realiziraju.

Centralne i regionalne mornaričke komande obavezne su da upoznaju priobalne komande, pored ostalog, i sa onim svojim stacionarnim elementima operacijske osnovice za sigurnost kojih su naročito zainteresovane, kako bi nadležne komune mogle usmjereno da formiraju svoje teritorijalne jedinice radi samostalne ili dopunske zaštite istih od neprijateljevih diverzija i prepada.

Potpuno analogno naprijed spomenutom, operativne mornaričke komande bi trebalo da postupe i u pogledu tzv. neuređenih sidrišta. Iako je, analogno postavkama Zakona, obezbjeđenje tih sidrišta s mora, s kopna, pa i iz vazduha dužnost priobalnih i otočnih komuna, ipak one svrsishodno mogu formirati i blagovremeno uvježbati odgovarajuće jedinice teritorijalne odbrane samo ako im operativne mornaričke komande daju svoje zahtjeve u tom smislu.

Služba minskog osmatranja i javljanja jedna je od službi bez koje RM ne može da zamisli minsko ratovanje u savremenim uslo-

vima. A sigurno je da RM sama niti treba, a jedva bi i mogla da već u miru drži dovoljno gustu formacijsku mrežu te službe. S druge, pak, strane, tumačeći novi Zakon metodom analogije, to je teritorijalna nadležnost i dužnost teritorijalnih štabova, priobalnih i otočnih komuna i pomorskih ustanova i preduzeća. No, one mogu izabrati dovoljno ljudstva i svrsishodno ga opremiti i uvježbati samo ako im operativne mornaričke komande blagovremeno dostave svoju zamisao o opremi, prostiranju i funkcioniranju te službe.

Polazeći od slova i duha novog Zakona o narodnoj odbrani, ubuduće bi mornaričke ustanove i komande morale ispoljiti daleko više inicijative i utjecaja i pri izboru, izgradnji ili nabavci određenih vrsta novih trgovačkih, putničkih, ribarskih i sportskih brodova i čamaca (osobito onih brzih i lakih) nego što su to radile do sada. Jer, danas se tehnički proizvodi širok asortiman brodova i čamaca koji u miru služe za prevoz robe ili putnika, a u ratu, ako se blagovremeno utječe na njihovo formiranje, mogu bez ikakvih adaptacija ili s neznatnim izmjenama upotrijebiti kao brzi desantni čamci odnosno brodovi, kao minolovci ili minopolagači, kao izviđački, diverzantski ili plovni objekti sa nekom drugom sličnom namjenom.

Ova oštro ispoljena potreba i tendencija na dvogubost namjene plovnih objekata — (privredni i borbene) — moraće se, naravno ubuduće dosljednije poštivati i kad je riječ o izgradnji ili nabavci određenih vrsta ratnih brodova. Ne bi se, naime, ubuduće smjelo desiti da se izgradi i opremi bilo koji ratni brod samo za potrebe RM, ako je po njegovoj prirodi moguće postići i to da on u miru istovremeno služi i nauci i privredi. Takav je, na primjer, slučaj sa oceanografskim brodom, sa brodom za spasavanje podmornica, sa raznim desantnim i pomoćnim brodovima, itd. Nadležne mornaričke komande i ustanove dužne su, dakle, da još pri idejnom projektovanju ili pri orijentacionom izboru određenog objekta zainteresuju sve inače zainteresovane pomorske naučne i privredne ustanove, da ih obavezno konsultuju, te da sugeriraju i njihovo materijalno-finansijsku participaciju pri izgradnji i opremanju takvih brodova.

Jednom riječju, komanda VPO i druge operativne zonske komande valja ovlastiti i zadužiti da usmjeravaju određene za RM važne aktivnosti priobalnih i otočnih komuna, pomorskih preduzeća i organizacija u njihovim pripremama za općenarodnu odbranu, što su ove inače dužne činiti prema novom Zakonu o narodnoj odbrani i ostalim zakonskim i podzakonskim propisima.

Pri cjelokupnom tom radu i saradnji na pripremi priobalnog pojasa za općenarodnu odbranu valja imati u vidu da će RM biti u stanju da izvršava svoje borbene zadatke utoliko potpunije ukoliko je njena operacijska osnovica stabilnija, odnosno ukoliko je teritorija i akvatorija priobalnog pojasa pripremljenija za svenarodni odbrambeni rat; i obratno — da je stabilnost i sigurnost teritorije utoliko veća i da će i teritorijalna odbrana biti efikasnija utoliko više i duže ukoliko RM efikasnije izvršava svoju ulogu i zadatke.

Na kraju, umjesto općeg zaključka, mogli bismo reći da, neovisno o već postojećem relativno visokom stepenu gotovosti i jednog i drugog elementa oružanih snaga na priobalnom pojasu, ostaje činjenica da definitivne, ni kvalitativne ni kvantitativne gotovosti nema i ne može biti u zemlji koju karakteriše tako svestran i dinamičan razvoj kao što je to slučaj sa našom socijalističkom samoupravljačkom zajednicom i u njenom okviru — sa našim pomorstvom. Ukoliko bismo ipak pokušali pri toj dinamici postaviti neki opći kriterij, kad je riječ o daljnjem podizanju stepena gotovosti općenarodne odbrane na ovom pojasu, onda bi se, možda, to moglo formulirati otprilike ovako: *Osnovna pretpostavka za najbrži tok i najsvеobuhvatniji obim priprema za odbranu priobalnog pojasa biće radikalno i definitivno postignuta onda kad i posljednji građanin tog područja shvati da su naprezanja i ulaganja ove vrste ne na štetu njegovog standarda, nego baš obratno — da su sastavni i nerazdvojni dio tog standarda.* Takvo shvatanje je u skladu sa našim samoupravljačkim sistemom i položajem našeg građanina u njemu. Shvatiti samoodbranu kao sastavni i nerazdvojni dio samoupravnih prava i dužnosti; formirati u pomorskim preduzećima i priobalnim i otočnim komunama za te svrhe posebne fondove, kao što su formirani za proširenu reprodukciju, stanove, kulturu, zdravlje, itd.; pridavati tom pitanju stalnu a ne kampanjsku pažnju i to jednako kao i svim ostalim sektorima života i razvoja kolektiva, komune i viših jedinica — to je ono što se traži, što je nužno, što je dobro i u krajnjoj liniji — najrentabilnije. Za Šveđane kažu da su postavili i da praktikuju maksimu: „*Svoju zemlju treba do te mjere u svakom pogledu pripremiti za općenarodni odbrambeni rat da ona postane nerentabilan cilj za bilo kog agresora.*” To je zaista najrentabilniji i najefikasniji način odbrane svoje zemlje i rezultata svog rada. Jer, što smo za odbranu svog mora i obale spremniji, to je opasnost od agresije i razaranja manja.

Admiral
Mate JERKOVIĆ